

นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสงครามเอเชียแปซิฟิก*

พันตรีหญิง นงลักษณ์ ลิ้มศิริ**

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและไทยในสมัยเอเชียแปซิฟิก มีนักวิชาการไทยและต่างประเทศทั้ง อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่นให้ความสนใจศึกษาไว้ค่อนข้างมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่างานที่มีอยู่ส่วนใหญ่จะให้ภาพความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในทางบวก ซึ่งมีประเด็นหลัก ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. การเข้ามาของญี่ปุ่น

นักวิชาการส่วนใหญ่มองว่าญี่ปุ่นไม่ได้ใช้มาตรการที่รุนแรงกับไทย ดังตัวอย่างคำอธิบายของ สรศักดิ์ ที่กล่าวถึงการบุกรุกเข้ามาในไทยของทหารญี่ปุ่นว่าไม่ได้ใช้มาตรการอย่างรุนแรง ส่วนในประเทศเพื่อนบ้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นทหารญี่ปุ่นได้ปฏิบัติต่อประชาชนอย่างโหดร้าย และรุนแรง¹

2. บทบาทของญี่ปุ่นกับการแทรกแซงกิจการภายในของไทย

งานที่มีอยู่อธิบายว่า ตลอดสมัยสงครามฝ่ายญี่ปุ่นไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นได้ยึดถืออย่างเคร่งครัด อำนาจอการบริหารการปกครองยังอยู่ในมือของรัฐบาลไทย² และประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นที่จะเริ่มสงครามที่รอดพ้นจากอิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งหมด เป็นความจริงที่ประเทศไทยมิได้ถูกยึดครองเลย³ ญี่ปุ่นจะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย และป้องกันไม่ให้เกิดการขัดแย้งใด ๆ ขึ้นระหว่างกันอย่างที่สุด โดยยึดหลักความร่วมมือเพื่อบรรลุนิติภาวะในการสงครามเป็นสำคัญ⁴

3. สถานะระหว่างญี่ปุ่นกับไทยมีความเท่าเทียมกัน

โดยมีคำอธิบายว่า ญี่ปุ่นรักษาคำมั่นสัญญาแก่ไทยโดยเคร่งครัด ยึดมั่นข้อสัญญาในการเคารพเอกราชอธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศไทย ญี่ปุ่นและไทยต่างถือเป็นมิตรประเทศที่เท่าเทียมกัน

* เอกสารสัมมนาเรื่อง "อันเนื่องด้วยสงคราม 3 ชื่อ" ซึ่งจัดขึ้น ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วันที่ 18 สิงหาคม 2542

** อาจารย์กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

¹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2531, หน้า 14

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

³ จอห์น แบสตัน, แฮร์ เจ. เบ็นดา, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ ลัทธิชาตินิยม ลัทธิอาณานิคม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม แปลโดย ชื่นจิตต์ อำไพพรรณ, กรณี กาญจนนัชฐิณี, พระนคร : มูลนิธิโครงการตำรา, 2521, หน้า 262

⁴ ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524, หน้า 180

ให้ความเคารพแก่กันและกัน โดยที่ญี่ปุ่นไม่ได้ถือตนว่าเป็นผู้ชนะ หรือถือว่าไทยเป็นผู้แพ้ ญี่ปุ่นทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาที่คอยให้คำปรึกษาอันหมีมิตร⁵

ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1990 มีการเสนอมุมมองใหม่ในทางตรงกันข้ามกับงานส่วนใหญ่ที่ผ่านมา เช่น งานของ Yoshikawa Toshiharu กล่าวถึงการที่ญี่ปุ่นส่งกำลังเข้าไทยเมื่อเข้ากรุงของ วันที่ 8 ธันวาคม 1945 ว่าแม้จะมีการพยายามเจรจากัน แต่เหตุการณ์ในวันนั้นพูดได้สถานเดียวว่าเป็นการใช้อำนาจทางทหารเข้ายึดอำนาจอธิปไตยของไทย ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดประเด็นใหม่และงานของ Bruce Renolds⁶ ได้กล่าวย้ำในทำนองเดียวกันว่าการส่งกำลังเข้าสู่ไทยของญี่ปุ่นใน วันเปิดสงครามนั้นมองเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลยนอกจากเป็นการรุกราน นอกจากนั้นในงานของ สุพจน์ ด่านตระกูล⁷ ได้เขียนแย้งงานของสรศักดิ์ว่า ญี่ปุ่นเข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย และการเข้ามาของญี่ปุ่นในไทยนั้นได้สร้างปัญหาทำให้คนไทยเกิดความรู้สึกเกลียดชัง และต่อมา แกมสุข นุ่มนนท์ ได้เสนอความคิดว่าในช่วง 4 ปี ของสงครามไทยอยู่ในภาวะลำบากอย่างยิ่ง และเป็นภาวะที่คิดได้ว่าตกเป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่นในด้านต่าง ๆ แล้ว เพียงแต่ว่า “ญี่ปุ่นกลืนกินเราอย่างสุภาพเรียบร้อย และเราก็ นิมนวล แก้วกันที่หลังว่าไม่ใช่”⁸

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้คำอธิบายที่มีอยู่จะแตกต่างกัน แต่คำอธิบายเหล่านี้เกิดจาก แนวการศึกษาที่เหมือนกัน คือเป็นมุมมองที่ได้จากการศึกษาจากเรื่องของไทย คำอธิบายที่ได้จากการศึกษาเรื่องราวของญี่ปุ่นโดยตรง และเป็นภาพรวมนั้นยังขาดอยู่ เมื่อผู้เขียนมีโอกาสได้ใช้เอกสารญี่ปุ่นบ้าง โดยดูว่าในระหว่างสงครามญี่ปุ่นมีทัศนคติอย่างไรต่อไทย การกำหนดนโยบายของญี่ปุ่นมีพัฒนาการมาอย่างไร และวางมาตรการในการดำเนินการนโยบายอย่างไร การศึกษาเรื่อง “นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยสมัยสงครามเอเชีย-แปซิฟิก” จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าว โดยกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาไว้ดังนี้คือ

1. การกำหนดนโยบาย หรือกำหนดแนวทางปฏิบัติต่อไทยมีหลักการอย่างไร และอะไรคือ เป้าหมายที่สำคัญในนโยบายของญี่ปุ่น

2. การปฏิบัติ ญี่ปุ่นมีการดำเนินการอย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หรือหลักการที่วางไว้

3. สรุป

⁵ แกมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลก ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2521, หน้า 82-83

⁶ Bruce Renolds, “Koukatsu naru Shoukoku gaiko”, Takahashi Hisashi (trans) gungin shi gakkai hen, Tokyo: Kinseisha, 1990, P'161.

⁷ สุพจน์ ด่านตระกูล, ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและการต่อต้านญี่ปุ่น, กรุงเทพฯ : มิตรเจริญการพิมพ์, 2533 หน้า 108

⁸ 50 ปี ญี่ปุ่นบุกไทย, กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีเอริก, 2535, หน้า 10-18.

การกำหนดนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทย

ในคำประกาศสงครามเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 1941 ญี่ปุ่นกล่าวว่า

“เราขอประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ...ญี่ปุ่นทั้งหมดจะร่วมกันระดมพลกำลังที่มีอยู่ทั้งหมดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการทำสงคราม...เพื่อสร้างเสถียรภาพของเอเชียตะวันออกและสร้างสันติภาพแก่ชาวโลกนี้คือนโยบายในอนาคตของจักรวรรดิญี่ปุ่น...”

คำประกาศข้างต้นสะท้อนถึงความคิด 2 ส่วนที่ซ้อนกันอยู่ ความคิดหนึ่งคือต่อต้านมหาอำนาจตะวันตก และอีกความคิดหนึ่งคือความต้องการเป็นพี่ใหญ่ดูแลประเทศต่าง ๆ ใน เอเชีย ทั้งสองความคิดมีความเป็นมาและมีพัฒนาการนานกว่าคริสต์ศตวรรษ และที่น่าสนใจ คือ ในแนวคิดนี้มีไทยเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ มีหลักฐานที่ค่อนข้างชัดเจน โดยเริ่มจากคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีหนังสือและบทความเสนอความคิดนี้ให้ปลดปล่อยประเทศเอเชียจากจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยการนำของญี่ปุ่น เช่น

สมัยเมจิ ในงานของ Fukuzawa Yukiji เรื่อง “โลกของเรา” กล่าวได้ว่าดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้จะมีรัฐบาลของตนเองแต่ก็ถูกฝรั่งข่มขู่เหยียดหยาม ประชาชนในดินแดนดังกล่าวมีความรู้สึกหวาดกลัว ในข้อเขียนมีข้อความระบุถึงไทยอย่างชัดเจนว่า “...ซีกโลกตะวันออก คือ เซ็นอิโคะ ประเทศที่มีชื่อเสียงในแถบนี้ มีสยาม อันนัม และพม่า เหนือขึ้นไปของดินแดนนี้คือประเทศทิเบต ประเทศในดินแดนแถบนี้มีรัฐบาลของตนเอง แต่ผู้คนโง่เขลา ไม่รู้หนังสือ ฝรั่งข่มขู่เหยียดหยาม...”

ปี 1889 นักคิดชื่อ Suganuma เขียนเรื่องการขยายตัว โดยกล่าวว่าญี่ปุ่นควรขยายอำนาจโดยอพยพผู้คนลงไปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ควรจะมีมือเมืงกำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประเทศในเอเชีย เพื่อที่จะต่อต้านการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวเป็นการเสนอความคิดเกี่ยวกับการขยายตัวลงสู่ดินแดนตอนใต้ (NANSHINRON) และความเกี่ยวกับเอเชียนิยม (AJIARON) ในระยะต้น ๆ ของญี่ปุ่น Suganuma ได้มองเห็นความสำคัญของไทย โดยกล่าวถึงดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศส ยกเว้นไทย และได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติกับไทยไว้ว่า “...สยามเป็นประเทศเอกราชมาแต่ครั้งโบราณ ไม่สมควรที่เราจะทำตัวเป็นศัตรูด้วย..” และญี่ปุ่นควรส่งบุคคลที่มีความสามารถไปช่วยไทยพัฒนาประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็งไม่ควรเลียนแบบยุโรปโดยทำลายไทย⁹

ในเวลาใกล้เคียงกัน Inagaki นักคิดอีกท่านหนึ่งที่เห็นว่าญี่ปุ่นควรขยายอิทธิพลลงได้ Inagaki ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในแปซิฟิกไว้ในวิทยานิพนธ์ ชื่อ “Japan and The Pacific : A Japanese View of The Eastern Question” และ “A History of The Migration of

⁹ อิชิจิ โยเนะ โอะ และโยชิโกะ ทาชิฮารุ, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี, กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2530 หน้า 87-88

Commercial and Industrial Energies of The World” ต่อมหาวิทยาลัย แคมบริดจ์ เมื่อเดินทางกลับมาญี่ปุ่น Inagaki ได้พยายามเสนอความคิดว่าถึงเวลาที่ญี่ปุ่นจะต้องขยายอิทธิพลเข้าไปในเอเชียให้กว้างขวางขึ้น Inagaki เข้ามาเกี่ยวข้องกับไทยในฐานะเอกอัครราชทูตคนแรกประจำประเทศไทย (1896-1905) เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ให้คนญี่ปุ่นรู้จักไทยและเดินทางเข้ามาในไทยมากขึ้นในช่วงเวลานั้น¹⁰

เพราะฉะนั้นความสนใจที่ญี่ปุ่นต้องการแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในไทยแทนมหาอำนาจตะวันตก ปรากฏขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายใต้แนวความคิดขยายอิทธิพลลงสู่ดินแดนทางตอนใต้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการปลดปล่อยเอเชียให้หลุดพ้นจากอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก และหยุดยั้งการขยายอำนาจของตะวันตก โดยมีญี่ปุ่นเป็นผู้นำ

คริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดขยายอิทธิพลเข้าแทนที่มหาอำนาจตะวันตก ถูกนำมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเมื่อญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองจีน และสามารถตั้งประเทศแมนจูไว้อยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่นเมื่อต้นทศวรรษที่ 1930

ต่อมาปี 1938 รัฐบาลเจ้าชาย Konoe ได้ประกาศรวมเอาจีน แมนจูเรีย และญี่ปุ่นอยู่ในเขตการปกครองร่วมกันภายใต้แนวคิด “การจัดระเบียบใหม่แห่งเอเชียบูรพา” ต่อมาในเมื่อสามารถตั้งรัฐบาลสมัยที่ 2 รัฐบาลเจ้าชาย Konoe ก็ได้ขยายแผน “การจัดระเบียบใหม่แห่งเอเชียบูรพา” มิได้จำกัดอยู่เฉพาะจีน แมนจูเรีย และญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ขยายออกมายังดินแดนทางด้านใต้ ซึ่งหมายถึงดินแดนต่าง ๆ ในทางตอนใต้ คือ อินโดนีเซีย พม่า มลายู สิงคโปร์ บอร์เนียว ชวา อินโดจีน ฝรั่งเศส หมู่เกาะอีสต์อินดีส์ (อินโดนีเซีย) ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และไทย เรียกการรวมกลุ่มประเทศเหล่านี้ว่า “วงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” เป้าหมายที่สำคัญต่อประเทศร่วมวงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา คือ การขับไล่มหาอำนาจตะวันตกออกไป และสถาปนาประเพณี วัฒนธรรมของชาวเอเชียขึ้นแทนระบบเดิม ทั้งนี้จะต้องมีญี่ปุ่นเป็น ผู้นำ และนับแต่นั้นมาการสถาปนา “วงศัไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา” คือ พิมพ์เขียวของนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ตลอดช่วงเวลาของสงครามเอเชียแปซิฟิก

มีข้อมูลน่าสนใจที่ชี้ให้เห็นพัฒนาการการกำหนดนโยบายญี่ปุ่นต่อไทยอยู่ภายใต้แนวคิด “การขยายอำนาจลงสู่ดินแดนทางตอนใต้เพื่อขับไล่ตะวันตก ภายใต้การนำของญี่ปุ่น” ซึ่งมีข้อมูลตามลำดับเวลาดังนี้คือ¹¹

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108

¹¹ รวบรวมจาก

- Ohta Ichiro (รวบรวม), Nihon gaikoshi, Tokyo : Kajima Heiwa Kenkyusho,
- Sanbo Honbu, Sugiyama Memo, Tokyo, Harashobo, 1994.

1936

พฤษภาคม รัฐบาลของนายกรัฐมนตรี Hiroda Koki (1936-1937) ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าว โดยเน้นลัทธิชาตินิยม การรุกรานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายอิทธิพลเข้าไปในจีน หรือ เอเชียตะวันออก รัฐบาลสมัยนี้ได้กำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนว่า สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต คือ ศัตรูหมายเลข 1 อังกฤษและจีนคือศัตรูหมายเลข 2

กรกฎาคม จากการประชุมร่วมของผู้นำ 4 ฝ่าย มีการกำหนด “นโยบายต่างประเทศ แห่งจักรวรรดินิยม” ในโครงร่างมาตรการข้อที่ 2 กล่าวว่าทะเลทางใต้มีความสำคัญต่อการค้าของโลก รวมทั้งเป็นดินแดนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับอุตสาหกรรมและการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น จึงกำหนดว่าเป็นดินแดนที่ญี่ปุ่นจะต้องขยายอิทธิพลเข้าไป สำหรับประเทศไทยมีข้อความระบุว่า “เมื่อขยายอิทธิพลเข้าไปได้แล้วจะต้องมีการขึ้นอย่างเหมาะสมภายใต้แนวคิด “อยู่ด้วยกันไพบูลย์ด้วยกัน” (รวมวงศ์ไพบูลย์)

สิงหาคม วันที่ 7 ในการประชุมร่วมของผู้นำ 5 ฝ่าย รัฐบาล Hiroda ได้ประกาศ “หลักการนโยบายแห่งชาติ” และกำหนด “นโยบายขยายตัวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยแบ่งเขตความรับผิดชอบให้ทหารเรือทำหน้าที่รุกคืบไปยังดินแดนทางตอนใต้ซึ่งมีความสำคัญทางทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ส่วนทหารบกนั้นป้องกันดินแดนทางตอนเหนือ ซึ่งเป็นการประกาศนโยบายการขยายอิทธิพลไปยังดินแดนทางตอนใต้อย่างชัดเจน

1937

มิถุนายน สงครามญี่ปุ่น – จีน ระเบิดขึ้น อันเป็นผลจากการปะทะกันระหว่างทหาร ญี่ปุ่นและทหารจีนที่สะพานมาร์โคโปลิแถบชานเมืองปักกิ่ง ซึ่งญี่ปุ่นใช้เป็นข้ออ้างในการส่งทหารเข้ายึดเมืองเซียงไฮ้ นานกิง รุกเรื่อยลงมาถึงทางใต้แถบกวางตุ้ง

1938

ธันวาคม วันที่ 28 ในโครงร่างมาตรการและนโยบายต่อต่างประเทศ ข้อ 3 ระบุมาตรการต่อประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญไว้ “สำหรับประเทศไทย จะต้องสนับสนุนความเป็นเอกราชของไทยให้เป็นจริงในทุกด้าน รวมทั้งส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์ทั้งด้านการค้า เศรษฐกิจและวัฒนธรรมกับญี่ปุ่น ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เป็นแนวทางสำคัญนำไปสู่ความเข้าใจอันดีทางการเมืองอย่างมั่นคงในเวลาอันเหมาะสมต่อไป จากการประชุมร่วมระหว่างกองทัพบกและกองทัพเรือ เพื่อร่างแผนยุทธการทางด้านใต้ประจำปี 1939 ได้กำหนดแผนที่จะเข้ายึดสิงคโปร์ฐานทัพที่สำคัญของอังกฤษ ไว้ว่าจะต้องยกพลขึ้นบกที่สงขลาของไทย และเคลื่อนพลเข้ามาลพบุรี ซึ่งสมเด็จพระจักรพรรดิ ทรงคัดค้านเพราะเป็นการละเมิดความเป็นกลางของไทย จึงขอให้นำไปทบทวนใหม่ ต่อมาทหารจึงได้ชี้แจงว่ายกพลขึ้นบกในไทยต่อเมื่อได้รับการอนุมัติจากไทยก่อน (ทิวหน้า 75)

1939

สิงหาคม ไทยลงนาม สัญญาไม่รุกรานระหว่างกัน กับฝรั่งเศสและอังกฤษ ซึ่งในเวลานั้นไทยมีความต้องการจะทำสัญญาดังกล่าวกับญี่ปุ่นด้วย แต่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ปฏิเสธเพราะเห็นว่าญี่ปุ่นและไทยไม่มีพรมแดนติดกัน สัญญาดังกล่าวจึงไม่มีประโยชน์เท่าใดนัก แต่อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่แท้จริงที่ญี่ปุ่นได้อธิบายไว้ก็คือญี่ปุ่นมีจุดมุ่งหมายที่จะชักชวนให้ไทยทำสัญญาความเข้าใจอันดีทางการเมืองระหว่างกันอยู่แล้ว (จากโครงร่างมาตรการและนโยบายต่อต่างประเทศ เมื่อปี 1938) และญี่ปุ่นมีแผนการที่จะทำสัญญาทางทหารกับไทย เพื่อนำกำลังทหารผ่านไทยไปยังสิงคโปร์ด้วยการทำสัญญาในลักษณะดังกล่าวกับไทยอีก จึงเป็นการไม่สอดคล้องกันและไม่มีประโยชน์กับญี่ปุ่นเท่าใดนัก

1940

เมษายน รัฐบาลญี่ปุ่นเปลี่ยนใจและได้สั่งให้ Murai อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ตอบรับที่จะทำ “สัญญาไม่รุกรานระหว่างกัน” เช่นเดียวกับอังกฤษและฝรั่งเศส เอกสารญี่ปุ่นบันทึกถึงเหตุผลที่เปลี่ยนใจทำสัญญากับไทยว่าฝรั่งเศสและอังกฤษทำสัญญาดังกล่าวกับไทยเพื่อต้องการป้องกันผลประโยชน์ในเมืองขึ้นของตน ฝรั่งเศส และอังกฤษคิดว่าญี่ปุ่นจะสร้างฐานทัพทางทหารในประเทศไทย จึงมีแผนจะสกัดกั้นอิทธิพลของญี่ปุ่นในดินแดนดังกล่าว ดังนั้นถ้าญี่ปุ่นไม่ทำสัญญากับตนดังกล่าวยังจะทำให้ไทยมีความใกล้ชิดและเห็นความสำคัญของฝรั่งเศสและอังกฤษมากยิ่งขึ้น ในที่สุดไทยก็จะเป็นศัตรูกับญี่ปุ่น

สาเหตุอีกประการหนึ่ง คือ ญี่ปุ่นเห็นว่าถ้าฝรั่งเศสพ่ายแพ้แก่เยอรมัน อินโดจีนอาณานิคมของฝรั่งเศสก็จะเกิดช่องว่างแห่งอำนาจ ดังนั้น ญี่ปุ่นไม่ควรที่จะชักชวนในการที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาแทนที่ และถ้าญี่ปุ่นขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีนได้สำเร็จก็จะสามารถตัดความช่วยเหลือจากประเทศอื่น ๆ ที่จะส่งไปยังจีนได้อีกทางหนึ่งด้วย

มิถุนายน วันที่ 12 ได้มีการลงนามระหว่างรัฐมนตรีต่างประเทศ Yuda กับอัครราชทูตไทยประจำญี่ปุ่นในสัญญาไม่รุกรานระหว่างกัน

กรกฎาคม รัฐบาลของเจ้าชาย Konoe (สมัยที่ 2) กำหนดให้การขยายอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญถือเป็น “แนวนโยบายพื้นฐานแห่งชาติ”

กันยายน ทหารบกกรุกรานเข้าไปทางเหนือของอินโดจีนเป็นครั้งแรก และเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายขยายอิทธิพลเข้าไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลจึงเปลี่ยนแนวความคิดจาก “การจัดระเบียบใหม่แห่งเอเชียบูรพา” มาใช้สโลแกนใหม่ภายใต้ “แนวคิดวงศัโพยูลย์มหาเอเชียบูรพา” กล่าวคือขยายเขตการอยู่ร่วมกันในกลุ่มเอเชียตะวันออก นอกจากจีน แมนจูเรีย และญี่ปุ่นแล้วยังรวมถึงดินแดนทางตอนใต้ซึ่งหมายถึงรวมถึงไทยด้วย

ภายหลังจากประกาศขยายเขต “การจัดระเบียบใหม่แห่งเอเชียบูรพา” มายังดินแดนทางตอนใต้ การกำหนดนโยบายญี่ปุ่นต่อไทยมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นรวมทั้งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของไทยที่มีต่อญี่ปุ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้¹²

1941

มกราคม การประชุมร่วมฝ่ายรัฐบาลและทหารมีต่อ “โครงการนโยบายต่อไทยและอินโดจีน ฝรั่งเศส” ระบุความสำคัญของไทยและอินโดจีนว่าจะเป็นฐานทัพที่สำคัญและเป็นแหล่งทรัพยากรสนับสนุนกองกำลังญี่ปุ่นเมื่อขยายอิทธิพลลงได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพยายามสร้างความร่วมมือกับไทยอย่างแน่นแฟ้นทั้งทางทหาร เศรษฐกิจ และการเมือง โดยมีรายละเอียดกำหนดไว้ว่า

ข้อที่ 1 จุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมายของนโยบายต่อไทยและอินโดจีนในการเผชิญหน้าของจักรวรรดินิยมบนเส้นทางการสร้างวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาจะต้องมีการผนึกกำลังอย่างแนบแน่นทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร กับไทยรวมทั้งอินโดจีน เป็นสิทธิอันชอบธรรมของญี่ปุ่น

ข้อที่ 2 แนวทาง

- ให้กำลังทหารต่อไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส

- การขับไล่อิทธิพลสหรัฐอเมริกาและอังกฤษออกไปจากไทยและอินโดจีนอย่างรวดเร็ว ถือเป็นมาตรการสำคัญ

ข้อที่ 3 ใจความสำคัญ

1. ญี่ปุ่นจะดำเนินการในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่องดินแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่ญี่ปุ่นจะสามารถตั้งมั่นในฐานะผู้นำ ทั้งของไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส

2. จะต้องรีบดำเนินการในข้อตกลงระหว่างญี่ปุ่นกับไทยให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระงับข้อขัดแย้งระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส การคุ้มครองเส้นทางการค้า โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ที่การลงนามในข้อตกลงความร่วมมือทางทหาร

6. ในกรณีไทยปฏิเสธข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรายละเอียดในข้อตกลงหรืออาจจะใช้กำลังบังคับเพื่อให้ยอมรับข้อเรียกร้อง

กรกฎาคม ทหารบกและทหารเรือได้เปิดฉากเข้ายึดครองดินแดนทางตอนใต้ของอินโดจีน ฝรั่งเศส

พฤศจิกายน วันที่ 2 มีการกำหนดสาระสำคัญในการดำเนินการตามนโยบายของจักรวรรดิว่า ถ้าการเจรจาระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาล้มเหลว ญี่ปุ่นจะทำสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ แต่อย่างไรก็ตามก่อนการสู้รบจะเกิดขึ้นนั้นจะต้องสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทหารอย่างใกล้ชิดกับไทย

¹² เรื่องเดียวกัน

วันที่ 13 ในการประชุมร่วมระหว่างทหารและรัฐบาลได้มีการกำหนดแผนการปฏิบัติต่อประเทศต่าง ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการไว้ว่า

1. ทหารญี่ปุ่นมีแผนการที่จะรุกเข้าไป (เข้ายึดครอง) ดังนั้นก่อนการส่งกองกำลังเข้าไบนั้น เพื่อให้มีการยอมรับข้อเรียกร้องอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นจะเปิดการเจรจากับไทยก่อนเรื่องที่จะเจรจาเช่นขอให้ไทยยินยอมให้กองกำลังของญี่ปุ่นผ่านดินแดน ขอการสนับสนุนทางด้านยุทธภัณฑ์ และขอให้ไทยเป็นพันธมิตรร่วมรบกับญี่ปุ่นเป็นต้น แต่ถ้าไทยปฏิเสธข้อเรียกร้องของญี่ปุ่น กองกำลังญี่ปุ่นจะรุกเข้าไปในไทย แต่ก็จะพยายามจำกัดการปะทะทางกำลังทหารระหว่าง 2 ประเทศ

2. หลังจากเข้าไปในไทยแล้ว จะต้องรีบดำเนินการให้แผนการต่าง ๆ มีความเป็นรูปธรรมโดยเร็ว เช่น การเจรจาขอผ่านแดนรวมทั้งการขอตั้งกองประจำการ ขอใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการทหารในไทย รวมทั้งการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งในกองประการใหม่ การขนส่งและ เครื่องมือ สื่อสาร เสบียง อาหาร ยุทธปัจจัย รวมทั้งเงินกู้เพื่อการใช้จ่ายทางการทหารด้วย

ในการประชุมในครั้งนี้ได้มีการพิจารณาแนวทางที่ถูกต้องสำหรับการปฏิบัติต่อไทยไว้ด้วยคือ “ญี่ปุ่นจะเคารพในดินแดนและอธิปไตยของไทย นอกจากนี้นั้นจะดูท่าทีของฝ่ายไทย ในอนาคตอาจจะมีการเจรจาผลประโยชน์ให้แก่ไทย โดยยกดินแดนบางส่วนของพม่าและมลายูให้แก่ไทยด้วย”

วันที่ 23 มีการกำหนดแผนการต่อไทยเพิ่มเติม คือ

1. แผนการเจรจาก่อนการรุกเข้าในไทย กำหนดจะเริ่มการเจรจากับไทยหลังจาก 6 โมงเย็น ก่อนวันรุกเข้าไทย (วันที่ 7 ธันวาคม) และกำหนดเส้นตายสำหรับการเจรจาในครั้งนี้ไว้ก่อนเที่ยงของกำหนดวันรุกเข้าไทย (วันที่ 8 ธันวาคม) ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเจรจาคครั้งนี้ คือ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นและทูตทหารญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในประเทศไทยกับจอมพลป. โดยใช้การเจรจาทางการทูต

2. การรุกเข้าสู่ไทยและการเจรจา พยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกันระหว่างกองกำลังของไทยและญี่ปุ่นเท่าที่สถานการณ์จะอำนวย ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้บัญชาการทหารบก

จากรายละเอียดข้างต้นชี้ให้เห็นว่าในช่วงทศวรรษที่ 1930 การกำหนดนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยมีความผ่อนปรน ต่อมาในทศวรรษที่ 1940 มีข้อกำหนดไว้ถึงการใช้กำลังเมื่อเกิดความจำเป็น

เป้าหมายแห่งนโยบาย

เป้าหมายในการกำหนดนโยบาย คือ เพื่อประโยชน์ของชาติ สำหรับญี่ปุ่นนั้นนโยบายที่กำหนดต่อไทยอยู่บนเป้าหมายหลักสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ชักจูงไทยเข้าเป็นพันธมิตร และต้องการให้ไทยทำสัญญาร่วมมือทางทหารตามแผนการขยายอิทธิพลลงสู่ภูมิภาคทางด้านใต้ โดยญี่ปุ่นจะเข้าแทนที่อิทธิพลมหาอำนาจตะวันตก (อังกฤษ)

ในการประชุมร่วมระหว่างทหารและคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 1940 ที่ประชุมเห็นว่า เพื่อให้การขยายตัวลงสู่ดินแดนทางด้านการได้บรรลุเป้าหมายจะต้องพิจารณาวิธีการดำเนินการต่อประเทศต่าง ๆ ให้เห็นพ้องด้วย และวิธีที่เหมาะสมคือ "วิธีสันถวไมตรี" และกล่าวถึงประเทศไทยว่า "โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับไทยนั้นยุทธวิธีที่สำคัญคือจะต้องทำให้ไทยร่วมมือในนโยบายดังกล่าวโดยเร็ว เพราะความร่วมมือดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติการต่าง ๆ ลุล่วงไปได้"

ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงต้องการที่จะขยายความสัมพันธ์กับไทยทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร กับไทย (และอินโดจีน) โดยระบุว่าได้นำไปสู่ "การสถาปนาความร่วมมือทางทหารกับไทย (และอินโดจีน)" โดยเร็ว

แต่อย่างไรก็ตาม หลายครั้งที่ผู้นำญี่ปุ่นแสดงความกังวลใจในการที่จะดึงไทยเข้ามาเป็นพวกกับญี่ปุ่น บางคนกลัวยอมรับว่าความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างไทยกับอังกฤษมีมากจนไม่แน่ใจว่าจะสามารถดึงไทยเข้ามาเป็นพวกของญี่ปุ่นได้หรือไม่ เช่น นาย Matsuoka รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศในขณะนั้นเคยกล่าวว่า ไทยและอังกฤษมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นจึงหวังอะไรไม่ได้ อังกฤษมีอิทธิพลต่อไทยมากถึง 80% จึงคิดว่า "พิบูล" จะไม่เข้ามา (ญี่ปุ่น) และต่อไปข้อตกลงทางทหาร ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญของนโยบายขยายตัวลงสู่ดินแดนทางด้านการได้ก็จะไม่สามารถดำเนินไปได้

หรือแม้แต่สมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงเคยมีรับสั่งว่า "ประเทศไทยนับฝ่ายนิยมอังกฤษมีมาก ด้วยเหตุนี้การเสนอข้อตกลงทางทหารจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความระมัดระวัง"

2. เป็นผู้นำไทยตามแนวความคิด

หลักการในนโยบายหลายแห่งที่ญี่ปุ่นใช้คำที่มีนัยบอกให้ทราบถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะพยายามดึงไทยมาเป็นพันธมิตรตามแนวความคิด "วงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา" แต่ในความเป็นพันธมิตรนั้นไม่ใช่พันธมิตรที่มีฐานะเสมอกัน แต่เป็นพันธมิตรที่ญี่ปุ่นจะต้องมีฐานะเป็นผู้มีคอยชี้นำไทยในด้านต่าง ๆ คำที่ใช้มากซึ่งตรงกับสโลแกนที่ญี่ปุ่นใช้ในประเทศว่า "แสงสว่างแห่งเอเชีย คือ ญี่ปุ่น ผู้ปกป้องเอเชีย คือ ญี่ปุ่น ผู้ชี้นำเอเชีย คือ ญี่ปุ่น"¹³

นอกจากนั้นเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในเรื่องดินแดนเมื่อ ปี 1941 ญี่ปุ่นกล่าวว่า ในฐานะ ผู้ชี้นำแห่งเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นไม่สามารถที่จะปล่อยให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปมากกว่านี้ และอีกตอนหนึ่งได้กล่าวว่าการไกล่เกลี่ยในครั้งนี้เปรียบเหมือนกับกระสุนนัดเดียวยิงนกได้ 2 ตัว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการสถาปนาวงศ์ไพบูลย์เอเชียบูรพาประการที่หนึ่งญี่ปุ่นจะมีอำนาจมากขึ้น มีอิทธิพลในหลายด้าน เป็นที่เชื่อถือในสังคมทั่วไป และประการที่สองใน

¹³ Daichi Hiroshi, Senden han, April, 1943.

ฐานะผู้ใกล้ชิดเรื่อง ดินแดนในครั้งนี้จะทำให้ญี่ปุ่นในฐานะผู้ขึ้นนำแห่งเอเชียบูรพา มั่นคงถาวรจรจรลงอยู่ได้สืบไป¹⁴

การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ก่อนสงคราม

1. ก้าวแรกที่ญี่ปุ่นจะเข้าไปแทนอังกฤษในไทยคือ การให้ความช่วยเหลือสร้างความรู้สึที่ดีระหว่างกันดังตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนการปฏิวัติ เอกสารญี่ปุ่นระบุว่าคณะราษฎร คือ พันเอกหลวงพลพลพยุหเสนาและพันโทหลวงพิบูลสงครามได้เชิญ Yatabe Yatsukishi เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ไปพบอย่างลับที่วังปารุสกวัน โดยทางไทยกล่าวว่าไทยเพิ่งตั้งตัวเบียบได้เหมือนเด็กเล็ก ๆ จึงหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากญี่ปุ่น ซึ่งเอกอัครราชทูต Yatabe ได้ตอบไปว่ายินดีที่จะให้ความช่วยเหลือโดยไม่ได้หวังอะไรตอบแทน แต่อีกส่วนหนึ่งในบันทึกกล่าวว่า เอกอัครราชทูต Yatabe มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะดึงไทยออกมาจากอิทธิพลของตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอังกฤษ ซึ่งมีอิทธิพล อย่างมั่นคงมากในไทย การลดอิทธิพลอังกฤษในไทยให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือ เป้าหมายสำคัญ นอกจากการให้ความช่วยเหลือบรรดาผู้นำและเอกอัครราชทูต Yatabe ยังได้วางแผนให้ข้าราชการหนุ่มสาวไทยได้เดินทางไปร่วมงานประชุมยุวพุทธประเทศญี่ปุ่น ด้วยมีวัตถุประสงค์ว่าเมื่อคนกลุ่มนี้เดินทางกลับประเทศมีบทบาทในรัฐบาลก็จะทำให้ความสัมพันธ์ญี่ปุ่นไทยแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น¹⁵

2. ใช้การดำเนินการทางการทูต (การเจรจา) และการดำเนินการทางทหาร (ใช้กำลังบังคับ) เช่น เอกสารการประชุมระหว่างกองบัญชาการทหารบกและทหารเรือ ปี 1940 ระบุว่าดำเนินนโยบายทางการทูตเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่ในกรณีที่มีปัญหาดำเนินการไม่ได้ ก็จะใช้กำลังอาวุธเพื่อนำไปสู่การสถาปนาความร่วมมือทางการทหาร

แต่อย่างไรก็ตามทางกระทรวงต่างประเทศไม่เห็นด้วยมีการโต้แย้งอยู่หลายครั้ง โดยที่ผู้นำทางฝ่ายทหารก็มักจะตัดบทเสมอ เช่นเมื่อ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ Matsuoka ทักท้วงว่าถ้ามีการส่งกำลังทหารเข้าไปในอินโดจีนและในไทยจะทำให้อังกฤษต้องยื่นมือเข้ามายุ่งด้วยแน่นอน เพราะการส่งกำลังเข้าไปในนั้นย่อมจะเป็นอันตรายต่อมลายู และพม่าซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ผู้บัญชาการทหารบกตอบว่า “การส่งกองกำลังเข้าไปในอินโดจีนฝรั่งเศส และไทยเป็นการสร้างฐานปฏิบัติทางทหาร สิ่งนี้เป็นเรื่องจำเป็นต่อความมั่นคงจะต้องทำลายอุปสรรคส่วนนี้ ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องตีก็ต้องตีซึ่งแน่นอนถ้าไทยไม่ยินยอมก็หมายถึงจะต้องใช้กำลังบังคับ

¹⁴ Dai 76 Kai teiboku gikai, Tai Futsuin Choutei in Kasuru Keika houkoku, kizobuin giji sokkiroku dai 23 go chu himitsu kaigi, p.442.

¹⁵ Ibid, p.445

อาทิตย์หนึ่งก่อนส่งกำลังรุกเข้ามาในอินโดจีนและไทยในวันที่ 1 เดือนธันวาคม ในการประชุมต่อหน้าพระพักตร์ นายกรัฐมนตรีได้กล่าวยืนยันแนวนโยบายปฏิบัติต่อไทยว่า "...ได้คิดไว้ว่าก่อนจะส่งกำลังเข้าไปเล็กน้อยจะจัดให้มีการเจรจา ทางฝ่ายไทยนั้นดูแลอยู่กับทั้งสองฝ่าย (ฝ่ายอังกฤษ-สหรัฐอเมริกาและฝ่ายญี่ปุ่น) และยั้งวางตัวอยู่กลาง ๆ ฝ่ายไทยเองก็รู้สึกจะยังลังเลใจอยู่ ญี่ปุ่นต้องการที่จะดึงไทยเข้ามาเป็นพวกอย่างสันติ คงทำอะไรรวดเร็วไม่ได้ แต่ถ้าเข้าไปก็จะเป็นผลเสีย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงคิดว่าก่อนจะมีการเคลื่อนไหว (โดยกองกำลัง) เล็กน้อยจะต้องมีการเจรจา แต่ถ้ามีท่าทีว่าจะมีการขัดขืนก็จะดำเนินการด้วยกำลังอาวุธอีกด้านหนึ่ง

ระหว่างสงคราม

การดำเนินนโยบายญี่ปุ่นต่อไทยในระหว่างสงครามแบ่งได้เป็น 2 ช่วงคือ

-ช่วงแรก ธันวาคม 1941 – ธันวาคม 1942 ยุคทองแห่งความสัมพันธ์

เป็นช่วงเวลาญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จ ในการชักนำไทยมาอยู่ภายใต้วงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นจึงใช้โอกาสนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ด้วยการเสนอความต้องการต่าง ๆ ต่อไทยโดยตรง ซึ่งโดยส่วนใหญ่ฝ่ายไทยมักจะยินยอม เช่น การจัดตั้งกองกำลังในไทย การให้การสนับสนุนด้านกำลังและการช่วยรบ รวมทั้งเสบียงอาหารต่าง ๆ การอำนวยความสะดวกให้ตามสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างกัน นอกจากนี้ในช่วงนี้ญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จในการชักนำไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายเช่นจากสัญญาไมตรีต่อกันระหว่างญี่ปุ่นและไทยนั้น ทำให้การค้า ที่ไทยเคยมีกับประเทศอื่น ๆ ต้องหยุดชะงักลง ไทยทำการค้าได้เฉพาะกับญี่ปุ่นและประเทศที่อยู่ในครอบครองของญี่ปุ่นเท่านั้น นอกจากนี้ต้องอำนวยความสะดวกให้กับกองทัพญี่ปุ่น เช่น ยอมให้ญี่ปุ่นใช้รถไฟไทยในการลำเลียงกำลังทหาร หรือกรณีเรื่องเงินเยนพิเศษ ไทยต้องยอมให้ญี่ปุ่น กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการบำรุงกองทัพระหว่างสงครามรวมทั้งต้องยอมให้ญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรไทยขึ้นเอง และต้องยอมลดค่าเงินบาทลงให้เท่ากับเงินเยนจากเดิม 100 บาท = 155.70 เยน ลงมาเหลือ 100 บาท = 100 เยน

ช่วงที่ 2 มกราคม 1943 – สิ้นสุดสงคราม ยุคความสัมพันธ์ภายใต้ความหวาดระแวง

ในปลายปี 1942 ความขัดแย้งระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในเหตุการณ์บ้านโป่ง (18 ธันวาคม 1942-22 ตุลาคม 1943) รวมทั้งความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่นในการรบที่เกาะมิดเวย์ในเดือน มิถุนายน 1942 กองทัพเรือญี่ปุ่นถูกโจมตีเสียหายหนัก ทำให้การสู้รบนับแต่นั้นเป็นต้นมาญี่ปุ่นเป็นฝ่ายตั้งรับมาโดยตลอด

จาก 2 เหตุการณ์ทำให้การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป การดำเนินการที่ญี่ปุ่นใช้กับไทยในช่วงนี้ คือ พยายามดึงไทยให้เป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น โดยการสร้างความพอใจให้แก่ไทยมากขึ้นในกรณีที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดของช่วงนี้คือ การมอบดินแดนในรัฐฉาน (เมืองเชียงตุงและเมืองพาน) และ 4 รัฐในมาลาญแก่ไทย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในสนธิสัญญาการมอบดินแดนนั้นไทยได้

รับเฉพาะดินแดนเท่านั้น แต่สิทธิและผลประโยชน์ เช่น ทรัพยากรแร่ธาตุต่าง ๆ ยังคงเป็นสิทธิของญี่ปุ่นอยู่ เพราะในการประชุมประสานงานระหว่างฝ่ายทหารกับรัฐบาลญี่ปุ่นเมื่อ 26 มิถุนายน 1943 ได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติต่อไทยว่าจะมอบดินแดน 4 รัฐแก่ไทย แต่ในด้านที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรแร่ธาตุต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นต้องการนั้นจะได้มีการพิจารณากันเป็นพิเศษ หรือในสนธิสัญญาเรื่องดินแดนที่ญี่ปุ่นจะมอบให้แก่ไทยมี ข้อความว่า ญี่ปุ่นยอมรับการรวมรัฐฉาน รวมทั้งรัฐกลันตัน ตรังกานุ ปะลิส ปินังว่าเข้ามาเป็นอาณาเขตส่วนหนึ่งของไทย แต่ญี่ปุ่นก็ได้ทำหนังสือแลกเปลี่ยนในทางลับกับไทยในอันที่จะรักษาผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความจำเป็นในทางด้านยุทธศาสตร์ และการปกครองดูแลบางส่วนไว้

นอกจากนั้นญี่ปุ่นพยายามอย่างยิ่งที่จะดึงไทยให้ความร่วมมือกับวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาให้มากขึ้น เช่น ตั้งกระทรวงมหาเอเชียบูรพาในปี 1943 และต่อมาในวันที่ 5-6 ได้จัดให้มีการประชุมระหว่างผู้นำกลุ่มของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ทางฝ่ายไทยได้ส่งพระราชวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเสด็จไปเข้าร่วมแทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี Hideki Tojo ไม่ค่อยจะพอใจนักเมื่อการประชุมเลิก นายกรัฐมนตรีได้ทักทายผู้นำจากประเทศ โดยกล่าวว่า “รู้สึกยินดีที่ได้รับความร่วมมือ (จากพระราชวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร) เมื่อเสด็จกลับประเทศแล้วขอให้นำรายละเอียดต่าง ๆ จากการประชุมไปแจ้งยัง ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามให้ทราบด้วยและขอความกรุณาสำหรับความร่วมมือในครั้งต่อไป”¹⁶

ขณะที่สร้างความพอใจให้แก่ไทย ในอีกด้านหนึ่งญี่ปุ่นก็เตรียมพร้อมในด้านกำลัง โดยการขยายกำลังและปรับรูปแบบ – ระบบการจัดการกำลังที่ประจำการอยู่ในประเทศไทย จากหน่วยจิ ซึ่งเป็นเพียงกองกำลังขนาดเล็กไม่มีอำนาจหน้าที่ในการรบ เป็นเพียงฐานรับส่งกำลังทหารและยุทธปัจจัย เพื่อส่งต่อไปยังแนวรบ และรับทหารบาดเจ็บในแนวรบเข้ามารักษายาบาล ถูกปรับเป็นกองกำลังที่ใหญ่ขึ้นเรียกว่ากองทัพบกที่ 15 ได้ตั้งกองบัญชาการขึ้นที่กรุงเทพฯ

มกราคม 1944 มีกองพลน้อยอิสระที่ 29 เข้ามารวมอยู่ด้วย แม้จะยังคงมีหน้าที่จัดส่งและผลิตอาวุธยุทธปัจจัยให้แก่กองทัพบกใหญ่ภาคพื้นใต้ ยังไม่ได้มีหน้าที่ในการรบก็ตามแต่ต่อมาปลายปีเดียวกันนั้นเองกองกำลังที่มีอยู่ก็ได้เป็นกองทัพบกที่ 39 (ธันวาคม) และเป็นครั้งแรกที่กองทัพบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทยมีชื่อเรียกว่า “กองกำลังจิ” เป็น**กองกำลังสู้รบ** (ในช่วงนี้เองที่นครนายกมีความสำคัญในแผนการยุทธโดยญี่ปุ่นจะใช้นครนายกเป็นฐานที่มั่นใหญ่ โดยเฉพาะการเก็บสิ่งของ และแหล่งเชื้อเพลิง)¹⁷

¹⁶ Eizawakoji, daitouakyoeiken,koudansha,1995

¹⁷ อาเคโตะ นากามูระ, ผู้บัญชาการชาวพุทธ บันทึกผู้บัญชาการกองทัพบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2, เอจิ มิราซิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แปล, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา, หน้า 131
ดูเพิ่มเติม

- Fujita Yutaka, Nakorn-Nayok KISEKINO Ishibumi
- Headquarters Army Forces Far East Military History Section Japanese Research Division, Thailand Operation Record, 1953.

ในปีรุ่งขึ้นเดือนมกราคม 1945 ก่อนที่สงครามจะสิ้นสุดประมาณ 8 เดือน กองทัพจึงได้จัดทำแผนที่สำคัญโดยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับไทยอย่างละเอียดไว้ในหนังสือ “ประมวลความสำคัญในการทหารในประเทศไทย”

เดือนพฤษภาคม 1945 สงครามทางด้านยุโรปยุติลงโดยเยอรมันเป็นฝ่ายยอมแพ้สัมพันธมิตร เคลื่อนกำลังมารวมอยู่ทางด้านแปซิฟิก การสู้รบในส่วนนี้จึงรุนแรงมากขึ้น ญี่ปุ่นได้เตรียมการที่จะให้ไทยเป็นปราการสุดท้ายสุดท้ายของทหาร มีการสร้างป้อมค่ายในกรุงเทพฯ และระดมกำลังที่ถอยร่นมาจากที่ต่าง ๆ มาอยู่ในไทย กรกฎาคม 1945 ก่อนสงครามสิ้นสุดหน่วยจิได้ขยายตัวเป็นกองทัพภาคที่ 18 กำลังพลเพิ่มมากขึ้นรวม 1 แสน 5 หมื่นคน โดยเป็นกองกำลังที่ถอยมาจากพม่าครั้งหนึ่ง¹⁸ และอีกครั้งหนึ่งมาจากมลายูและอินโดจีน ยังคงทำหน้าที่การรบและเน้นเรื่องการป้องกันกรุงเทพฯ

เพราะฉะนั้นในช่วงหลังนี้ ญี่ปุ่นเตรียมปรับกำลังประจำการในประเทศไทย จากหน่วยจิ ซึ่งเป็นเพียงกองกำลังขนาดเล็ก ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการรบ เป็นเพียงฐานรับส่งกำลังทหารและยุทโธปกรณ์เพื่อส่งต่อไปยังแนวรบ และรับทหารบาดเจ็บจากแนวรบเข้ามารักษาพยาบาล กลายเป็นกองกำลังที่ใหญ่ขึ้นตามลำดับ จึงเท่ากับว่าญี่ปุ่น ได้ละเมิดคำสัญญาที่จะไม่ตั้ง กองบัญชาการรบ ในไทย

ข้อสรุป

จากการศึกษาการกำหนดนโยบายของญี่ปุ่น เป้าหมาย การดำเนินนโยบายต่อไทย ภาพรวมที่ได้ชี้ให้เห็นว่า “นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสมัยสงครามเอเชียแปซิฟิก” ไม่สามารถพูดได้ว่าเป็นบวกหรือลบอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเด็ดขาด แต่มีความขัดแย้งกันทั้ง 2 แนวทาง เนื่องจากมีพื้นฐานมาจากแนวคิดในทฤษฎีขยายตัวลงได้ กับทฤษฎีเอเชียนิยม ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติที่ขัดแย้งกัน ความคิดแรกเป็นแนวคิดการใช้อำนาจที่เหนือกว่าเข้าไปปกครอง แนวคิดหลังมองว่าจะต้องมีความสมานฉันท์ในฐานะที่เป็นคนเอเชียด้วยกัน เมื่อนำความคิด 2 แนวมาผสมผสานกัน จึงเป็นสูตรสำเร็จออกมาว่าสร้างความสมานฉันท์เป็นปึกแผ่นในเอเชียโดยญี่ปุ่นเป็นผู้ชี้แนะมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งกรอบความคิดนี้ไม่ต่างจากแนวความคิดที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นแนวนโยบายและเป้าหมายที่ญี่ปุ่นมีต่อไทยจึงไม่ได้ต่างจากที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศอื่น คือ มีนโยบายที่จะใช้กำลังอาวุธกับไทย รวมทั้งจะแทรกแซงภายในด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เหนือกว่าคือเป็นผู้ชี้แนะ

สิ่งที่ต่างออกไป คือ มาตรการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแนวนโยบาย คือ ใช้ทั้งการทหารและการเจรจาหรือใช้ทั้งไม้ก่อนและไม้แข็ง ส่วนจะใช้วิธีใดอย่างไรมันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วยมาตรการ

¹⁸ หอเอกสาร นากามูระ, ผู้บัญชาการชาวพุทธ บันทึกผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2, เอจิ มิราชิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แปล, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา, หน้า 152.

ดังกล่าวที่ค่อนข้างผ่อนปรนรอมชอม ทำให้ภาพภายนอกที่ปรากฏเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ สถานการณ์ในไทยจึงไม่รุนแรงเท่ากับที่อื่น ๆ เช่น ไม่มีการสังหารหมู่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า มาตรการที่ญี่ปุ่นใช้กับไทยนั้นมีการใช้กำลังและมีการละเมิดความเป็นเอกราชของไทย ในบางส่วนของ เอกสารฝ่ายญี่ปุ่นชี้ให้เห็นว่าในบางกรณีญี่ปุ่นได้ใช้การรุกรานกับไทย เช่นเดียวกับที่ญี่ปุ่นปฏิบัติกับ ประเทศอื่น ๆ ในเวลานั้น ตัวอย่างเอกสารที่น่าสนใจเพิ่งถูกนำมาเปิดเผยคือบันทึกของ Tokugawa Yoshihiro ผู้ถวายการรับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิในหน้าที่ราชเลขานุการเป็นเวลานานถึง 52 ปี ได้เปิดเผย เรื่องราวในช่วงก่อนประกาศสงครามว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรงวิตกในเรื่องแถลงการณ์ของสงคราม เป็นอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ระบุลงในคำแถลงการณ์ว่า การทำสงครามในครั้งนี้เพื่ออ้างค์ไว้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ ดังที่เคยระบุไว้ในคำแถลงการณ์เมื่อครั้งทำสงครามกับรัสเซียและสงครามแมนจู ทรงรับสั่งกับนายกรัฐมนตรีโตโจอีกหลายครั้ง แต่นายกรัฐมนตรีได้ตัดบทโดย กราบบังคมทูลว่า “มีทหารญี่ปุ่นบุกเข้าไปในไทยเพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถระบุคำดังกล่าวลงไปได้” และได้กราบบังคมทูลอธิบายเพิ่มเติมว่า การที่จะเข้าสู่ทางทิศเหนือของโกตาบารูในมาลายูนั้น จำเป็นที่จะต้อง ส่งกำลังชุดแรกเข้าไปที่สงขลา ซึ่งอยู่คาบสมุทรทางตอนใต้ของไทย ดังนั้นการที่จะเขียนลงในคำแถลง การณ์ว่าเพื่อเคารพตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายระหว่างประเทศจึงไม่สามารถทำได้เพราะเป็นเรื่องโกหก¹⁹

สำหรับปัจจัยที่ทำให้การดำเนินนโยบายญี่ปุ่นต่อไทยมีความผ่อนปรนรอมชอมมากกว่าประเทศอื่น น่าจะพิจารณาได้จาก

1. ไทย : ลักษณะพิเศษ 2 ประการ

ความเป็นเอกราช

ในกฎหมายระหว่างประเทศมีข้อห้ามในการทำสงคราม และในกฎบัตรเจนีวามีแนวทางการ แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศโดยสันติ มีข้อความระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “การรุกรานที่ทำให้เกิด ความเสียหายต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศใดก็ตาม ถือว่าเป็นอาชญากรรมระหว่างประเทศ”

ดังนั้นการที่ญี่ปุ่นรุกรานไทยถือว่าญี่ปุ่นละเมิดข้อกำหนด ซึ่งญี่ปุ่นระมัดระวังในเรื่องนี้และมีการ นำประเด็นเข้าสู่ที่ประชุมอยู่เสมอ ดังเช่นเมื่อมีการกำหนดนโยบายและแนวทางในการที่จะส่งกำลังทหาร เข้ายึดพื้นที่ทางใต้เป็นเรื่องที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้พูดในที่ประชุมหลายครั้ง ดังความ ในตอนหนึ่งว่า “ในอนาคตประเทศของเราจะถูกกล่าวว่าเป็นจักรวรรดินิยมที่ไม่เชื่อฟังกฎหมายระหว่าง ประเทศ เรื่องนี้จะต้องไตร่ตรองกันให้ดี” และไม่ใช่เพียงผู้นำ เท่านั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็กังวล ใจในข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศที่อาจจะเกิดขึ้นจากประเทศต่าง ๆ และขยว วงกว้างออกไป ในการประชุมทรงมีรับสั่งถามอยู่

¹⁹ Asahishimbum, 11 August 1995, p.26.

นอกจากนั้น ในการโฆษณาชวนเชื่อทั้งภายในและภายนอกประเทศ ญี่ปุ่นชูประเด็นเรื่องการปลดปล่อยเอเชียให้หลุดพ้นจากการปกครองของประเทศมหาอำนาจตะวันตก และในคำประกาศสงคราม ญี่ปุ่นได้ประกาศอย่างชัดเจนว่าเพื่อสร้างเสถียรภาพของเอเชียตะวันออกและสร้างสันติภาพแก่โลก ดังนั้น ถ้าญี่ปุ่นใช้วิธีการจัดการกับไทยอย่างรุนแรงและเด็ดขาดด้วยกำลังทหารอย่างเช่นปฏิบัติกับประเทศเพื่อนบ้านแล้ว ความเชื่อถือ ความถูกต้องและอำนาจซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่งดงามของญี่ปุ่นจะสูญเสียไป

ความสำคัญของไทยในยุทธศาสตร์ขยายตัวลงได้ ก่อนสงครามจะอุบัติขึ้นมีการกล่าวอย่างชัดเจนว่าแผนการขยายตัวสู่ดินแดนทางตอนใต้จะดำเนินไปได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความ ร่วมมือจากไทยเป็นปัจจัยสำคัญ โดยกล่าวไว้ว่า “...การดำเนินยุทธวิธีให้ไทยร่วมมือกับแผนการขยายตัวลงได้โดยเร็ว จะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญสำหรับปฏิบัติการต่าง ๆ ...” และต่อมาในการประชุมร่วมระหว่างกองบัญชาการทหารเรือได้กล่าวเหตุผลยืนยันให้เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ญี่ปุ่นจะต้องส่งกองกำลังเข้าสู่ไทยและดินแดนทางตอนเหนือและตอนใต้ของอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างรวดเร็วที่สุด โดยกล่าวว่าเป็นเหตุผลสำคัญอย่างยิ่งยวด โดยแยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้คือ

จากมุมมองทางทหาร ญี่ปุ่นมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องเริ่มขยายอิทธิพลทางการทหารเข้าสู่อินโดจีนฝรั่งเศสและไทย แต่ทว่าการดำเนินนโยบายต่อไทยจะต้องไม่บ่มบ่ามการกระทำเช่นนั้นจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการต่อต้านอย่างรุนแรง

และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่าเมื่อสามารถทำให้ไทยทำสัญญาร่วมมือทางทหารแล้ว จะต้องจัดการในเรื่องของฐานทัพต่อไป เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ในการที่จะเคลื่อนกำลังจากทางตอนใต้ของจีนลงมายังไทย พม่า รวมทั้งคาบสมุทรมลายู

จากมุมมองทางด้านเศรษฐกิจ “ปัญหาที่จะต้องให้ความสำคัญ คือ เรื่องข้าว” โดยกล่าวว่าขาดแคลนข้าวถึง 90 ล้านโคคุ (1 โคคุ = 180 ลิตร) ซึ่งจะสามารถอาศัยจากไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส “ถ้าการยึดครองทำไม่ได้ หรือจักรวรรดิไม่ทำสงคราม ปัญหาเรื่องข้าวจะทำให้เกิดวิกฤตในประเทศ”

นอกจากนี้ที่ควรพิจารณาประกอบคือ การดำเนินงานของไทยโดยผ่าน “กรมประสานงานพันธมิตร” ในด้านให้ความร่วมมือประสานงานกับกองกำลังญี่ปุ่นตั้งแต่เริ่มต้นจนสงครามสิ้นสุดลง เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ญี่ปุ่นไม่สามารถจะใช้กำลังอย่างเด็ดขาดกับไทย แม้จะมีการเตรียมการต่าง ๆ ไว้แล้วก็ตาม ในเอกสารญี่ปุ่นระบุไว้ค่อนข้างชัดเจนในตอนปลายสงครามว่าในกรณีที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจจะต้องปลดอาวุธไทยทันทีเมื่อฝ่ายไทยใช้กำลังต่อต้านอย่างเปิดเผย หรือปฏิเสธไม่ยอมให้ความร่วมมือแต่อย่างใด และปรากฏว่าไทยก็ได้ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น (ในวิธีการของไทย) จนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือผ่านกรมประสานงาน พันธมิตร ซึ่ง จอมพล ป. ได้กล่าวถึงกรมประสานงานพันธมิตรว่า “เป็นนโยบายที่ต้องถือปฏิบัติต่อญี่ปุ่นในยามสงคราม เพื่อแลกเอาเอกราช อธิปไตยและกำลังทหารของชาติไว้มิให้ถูกทำลาย ในการนี้กรมประสานงานพันธมิตรหรือที่เรียกกันโดย

ทั่วไปในขณะนั้นว่า “กรมต่อต้านญี่ปุ่น” ได้จัดตั้งขึ้นมีหน้าที่ปฏิบัติงานร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นด้วยความอดทนตลอดเวลา²⁰

2. ญี่ปุ่น : ผู้นำ

- ความสนใจของสมเด็จพระจักรพรรดิ
- ความขัดแย้ง ทางความคิดของผู้นำ
- ความไม่มั่นใจในท่าทีของฝ่ายไทย

ความสนใจของสมเด็จพระจักรพรรดิ ก่อนเปิดฉากสงครามสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องแผนนโยบายที่จะปฏิบัติต่อไทย เช่น ในการประชุมฝ่ายทหาร (บกและเรือ) มกราคม 1938 เพื่อกำหนดการปฏิบัติสำหรับปี 1939 ได้วางแผนไว้ว่าจะเข้ายึดสิงคโปร์อาณานิคมที่สำคัญของอังกฤษ โดยจะต้องยกพลขึ้นบกที่สงขลา ผ่านมาเลเซีย แล้วจึงเข้าสู่สิงคโปร์ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิไม่ทรงเห็นด้วยที่จะยกพลขึ้นบกที่ไทย ซึ่งประเทศที่เป็นกลาง จึงมีรับสั่งให้ฝ่ายทหารนำแผนการดังกล่าวไปพิจารณาใหม่ ซึ่งทหารได้นำไปพิจารณาและกราบบังคมทูลว่าจะยกพลขึ้นบกเมื่อได้รับการยินยอมจากไทยแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก่อนสงครามจะอุบัติขึ้น สมเด็จพระจักรพรรดิ ได้เอาพระทัยใส่ในขั้นตอนปฏิบัติต่าง ๆ ในการประชุมต่อหน้าพระพักตร์หลายครั้งที่รับสั่งถามถึงนโยบายและการปฏิบัติต่อไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการที่จะใช้นโยบายที่รุนแรงกับไทย มักจะมีรับสั่งให้พิจารณาโดยไตร่ตรองเสมอ

ในปี 1943 เมื่อความสัมพันธ์ญี่ปุ่นไทยเลวลง เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นและให้มีความร่วมมือกันเหมือนเช่นที่ผ่านมา รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่ง พันโท Nakamura Akihito มาเป็นผู้บัญชาการ กองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ในตอนนั้นนายกรัฐมนตรี Hedeki Tojo ได้กล่าวถึงกระแสรับสั่งของสมเด็จพระจักรพรรดิว่า “ทรงมีความสนใจอย่างมาก” จึงขอให้รับและปฏิบัติภารกิจนี้อย่างระมัดระวัง²¹

แนวคิดที่ต่างกันระหว่างผู้นำ

คู่ที่ 1 ระหว่างกองทัพกับกระทรวงต่างประเทศ

ตั้งแต่ปี 1933 การดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นบทบาทของกระทรวงต่างประเทศมาโดยตลอด แต่เมื่อญี่ปุ่นรุกรานเข้าไปในจีนและสามารถเอาชนะจีนได้ ทำให้ฝ่ายทหารเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนเกิดสงคราม ในส่วนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับไทย ฝ่ายทหารเห็นว่าควรกำหนดและดำเนินมาตรการโดยการใช้กำลังอย่างเด็ดขาด แต่ทางกระทรวงต่างประเทศไม่เห็นด้วย มีการโต้แย้งกันอยู่เสมอ ดังนั้นการแข่งขันชิงดีในกิจการระหว่างประเทศระหว่างกอง

²⁰ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, หน้า 22

²¹ อาเคโตะ นากามูระ, ผู้บัญชาการชาวพุทธ..., หน้า 2

ทัพและกระทรวงต่างประเทศ ที่ต่างแนวคิดกันเป็นปัจจัยทำให้การดำเนินนโยบายกับไทยไม่เป็นไปตามมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งต้องรวมขอมระหว่างมาตรการทางทหารและทางการทูต

คู่ที่ 2 ระหว่างทหารที่ประจำการอยู่ในประเทศไทยกับทหารที่ประจำการอยู่นอประเทศไทย

พวกทหารอาวูและทหารที่ประจำการอยู่ในเมืองไทย เช่น นายพล Nakamura Akihito พันเอก Tamura ทูตทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทยมีความเห็นว่า ควรที่จะใช้นโยบายผ่อนปรนกับไทย ส่วนทหารที่ไม่ได้ประจำการอยู่ในประเทศไทย เช่น กองทัพบกได้ ซึ่งทำหน้าที่ดูแลการรบในภูมิภาคตอนใต้ทั้งหมดและทหารหนุ่มบางส่วนเห็นตรงข้าม ผู้บัญชาการกองทัพบกได้เห็นว่าต้องดำเนินมาตรการรุนแรงกับไทย และทหารหนุ่มในกลุ่มนี้มอง นายพล Nakamura ว่าต่างจากทหารทั่วไปคือ “หวานเกินไป”

ความไม่มั่นใจในท่าทีของไทย

ระยะก่อนและระหว่างสงครามญี่ปุ่นพยายามอย่างยิ่งที่จะดึงโยมาเป็นพันธมิตรแต่ อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาผู้นำญี่ปุ่นมีความกังวลใจและไม่มั่นใจในความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของไทยกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ประเด็นดังกล่าวถูกนำมาพูดถึงเสมอ เอกสารที่มีอยู่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำญี่ปุ่นทราบดีว่าฝ่ายไทยค่อนข้างที่จะมีความรู้สึกที่ดีกับญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตามเชื่อว่าไทยยังมีที่ว่างสำหรับความรู้สึกที่ดีต่ออังกฤษและอเมริกาด้วย นอกจากนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ที่นิยมอังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยตรงอยู่ด้วย และจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและยาวนานระหว่างไทยกับอังกฤษทำให้ผู้นำญี่ปุ่นคลางแคลงใจว่าไทยจะอยู่กับฝ่ายใด ญี่ปุ่นหรืออังกฤษ ถ้าใช้นโยบาย รุนแรงกับไทยก็อาจจะทำให้ไทยนั้นหันไปหาสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งพร้อมที่จะช่วยไทยอยู่แล้ว จึงทำให้ญี่ปุ่นลังเลใจที่จะใช้นโยบายทางกำลังอาวุธเข้าจัดการอย่างเด็ดขาดกับไทย

อีกประการหนึ่งญี่ปุ่นระแวงและทราบสถานการณ์ในไทยเป็นอย่างดี ดังเช่นก่อนจะส่งกำลังเข้าไทย ในการประชุมร่วมระหว่างทหารบกและทหารเรือ ได้กล่าวถึงสถานการณ์ในไทยว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกาดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเปิดเผยที่จะดึงไทยให้ห่างจากญี่ปุ่น ในส่วนของไทยเอง “เบื้องหน้าจับมือกับจักรวรรดิ (ญี่ปุ่น) แต่เบื้องหลังมีแผนการที่จะร่วมมือกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา” และมองเห็นความแตกแยกในกลุ่มผู้นำไทยว่า “ภายในประเทศมีความสับสน มีบุคคลสำคัญที่นิยมอังกฤษต่อต้านญี่ปุ่น และจีนหันเหเลที่ต่อต้านญี่ปุ่นก็มีแผนที่จะล้มรัฐบาลพิบูล การดำเนินการดึงไทยและทำให้ไทยต่อต้านญี่ปุ่นมีความรุนแรงขึ้น”

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแม้ว่า ในช่วงปลายสงครามญี่ปุ่นได้ตกลงใจว่าจะดำเนินนโยบายขึ้นเด็ดขาดกับไทยและรู้ว่าจะมีความเคลื่อนไหวของผู้ที่นิยมสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในรูปของ “ขบวนการเสรีไทย” แต่ก็ยังไม่ได้ดำเนินการโดยมักจะกล่าวอ้างเสมอว่าจะใช้กำลังอย่างรอบคอบและเหมาะสม

สงครามเอเชียแปซิฟิก²²

²² 1. ชื่อเรียกเหตุการณ์การสู้รบระหว่างปี 1941-1945 ในงานเชิงวิชาการของญี่ปุ่นมีความหลากหลายมากกว่าไทย ซึ่งแต่ละคำมีความเป็นมา นัย และการใช้ที่ต่างกันออกไป ดังนี้คือ (Daitoasenso = สงครามมหาเอเชียบูรพา) เป็นคำเรียกอย่างเป็นทางการที่รัฐบาลญี่ปุ่นใช้เรียกการสู้รบที่เกิดขึ้น โดย Hideki Tojo นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้ชี้แจงต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 1941 ให้ทราบว่าการสู้รบที่เกิดขึ้น (ตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม 1941) เป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องจากสงครามญี่ปุ่นกับจีน (เมื่อปี 1930) เพราะมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ ปลดปล่อยจีนและประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้พ้นจากการกดขี่ของมหาอำนาจตะวันตก และรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเพื่อสถาปนาความยิ่งใหญ่ในเอเชีย ชื่อเรียกนี้จึงเกิดขึ้นด้วยความพยายามหาความชอบธรรมและเป็นการสร้างภาพด้านที่งดงามให้แก่ “ญี่ปุ่น”

เมื่อสงครามสิ้นสุดลงในปี 1945 กองกำลังสัมพันธมิตรภายใต้การนำของนายพล แมคอาเธอร์ มีความคิดว่าสงครามมหาเอเชียบูรพา หรือ Daitoasenso ในภาษาญี่ปุ่นมีส่วนที่สร้างความรู้สึกชาตินิยมอย่างรุนแรงในกลุ่มประชาชนญี่ปุ่นทั้งก่อนและระหว่างสงคราม ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นซ้ำอีก จึงประกาศห้ามใช้คำนี้ในทางราชการ รัฐบาลญี่ปุ่นหลังสงครามจึงไม่ใช้ “ชื่อเฉพาะ” เรียกเหตุการณ์ในครั้งนั้น แต่เลี่ยงมาใช้คำกลาง ๆ ว่า “สงครามครั้งที่แล้ว”

สงครามใหญ่ครั้งก่อน

หรือสงครามโลกครั้งที่ 2

ส่วนกองกำลังสัมพันธมิตรจะเรียกเหตุการณ์นี้ว่า สงครามแปซิฟิก (Pacific War) ตามชื่อเรียกโดยทั่วไปของชาวสหรัฐอเมริกาที่หมายถึงการสู้รบระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นในมหาสมุทรแปซิฟิก นอกจากนั้นกองกำลังสัมพันธมิตรก็ได้พยายามทำให้คำนี้เป็นชื่อเรียกอย่างเป็นทางการสำหรับคนญี่ปุ่นด้วย โดยกำหนดให้หนังสือแบบเรียนต่าง ๆ ของญี่ปุ่นใช้คำนี้ระหว่างที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกองกำลังสัมพันธมิตร ซึ่งชาวญี่ปุ่นเรียกเหตุการณ์นี้เป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “Taiheiyosenso” เป็นคำที่ใช้กันมากมาจนถึงปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทศวรรษที่ 1980-1990 กระแสการรับผิดชอบญี่ปุ่นในสงครามมีมากขึ้น ประชาชนและนักวิชาการบางส่วนมองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี 1947-1945 ไม่ได้เป็นเพียงการต่อสู้ระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการที่ญี่ปุ่นได้ใช้กำลังเข้าไปรุกรานประเทศเพื่อบ้านในจีน และกลุ่มประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ชื่อเรียก เหตุการณ์จาก Taiheiyosenso (Pacific War) จึงมีคำว่า “เอเชีย” เพิ่มเข้ามาด้วยเหตุผลให้เหมาะสมและถูกต้องกับความเป็นไปของเหตุการณ์ เหตุการณ์ในครั้งนั้นจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “Ajia Taiheiyosenso” (Asia Pacific War) และชื่อนี้เป็นคำเรียกที่นักวิชาการปัจจุบันใช้ค่อนข้างมาก

แต่อย่างไรก็ตามภายใต้แนวคิดเดียวกันที่มองว่าสงครามในครั้งนี้เกิดขึ้นในดินแดนเอเชียส่วนใหญ่ และเป็นเหตุการณ์ที่เริ่มต้นจากการที่ญี่ปุ่นส่งกำลังเข้ารุกรานจีน เมื่อปี 1930 และขยายขอบกว้างมายังดินแดนตอนใต้ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างปี 1941-1945 นักวิชาการบางคนจึงเรียกเหตุการณ์ตามจำนวนปี โดยนับจากปี 1930 ถึง 1945 ว่า สงคราม 15 ปี สำหรับ คำว่า “สงครามโลกครั้งที่ 2” (The Second World War 1939-1945) หรือที่ชาวญี่ปุ่นเรียกด้านภาษาของตนว่า “Dainijisekaitaisen” นักวิชาการและชาวญี่ปุ่นไม่ค่อยนิยมใช้เท่าใดนัก เพราะเห็นว่าการสู้รบระหว่างฝ่ายอักษะกับพันธมิตรทางด้านยุโรปนั้นไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับญี่ปุ่น

สำหรับบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า สงครามเอเชียแปซิฟิก เพราะมีความคิดเห็นเช่นเดียวกับนักวิชาการในปัจจุบันว่าหัวใจการสู้รบไม่ได้อยู่เฉพาะที่สมรภูมิ “มหาสมุทรแปซิฟิก” แต่กินบริเวณกว้างเข้ามาในเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสมรภูมิที่สำคัญมากสมรภูมิหนึ่งในเวลานั้น